

российском обществе: конституционно-правовое исследование. Автореферат диссертации на соискание ученой степени д.ю.н. – М.: МГЮА, 2002. – 435 с. 6. Морозов С.П. Лоббирование как явление в политическом процессе, 2002. – <http://www.dialogvn.ru/uk/2002/n03/s02-3-01.htm>. 7. Политология для юристов: Курс лекций/ Под ред. Н.И.Матузова, А.В.Малько., – М.:Юрист, 1999. – 651 с. 8. Словарь иностранных слов. М., б.в., 1988. – 561 с. 9. Duverger M. Party politics and pressure groups. – New York, 1972. – 381 с. 10. Parsons T. The system of modern societie. – Prentice-Hall, 1971. – 296 с. 11. http://uralpress.ru/politika/show_word.php?id=41

УДК 261. 7(477)

О. Волинець

Національний університет “Львівська політехніка”

ІДЕЯ ПАТРІАРХАТУ УКРАЇНСЬКОЇ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ: ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ

© Волинець О., 2008

Аналізується проблема ставлення ієрархії Української Греко-Католицької Церкви до питання необхідності проголошення Патріархату.

The problem of Ukrainian Greek-Catholic Church Hierarchy’s altitude to the necessity of Patriarchy proclamation is analysed.

У контексті сучасного українського державотворення актуальним стає питання проголошення патріархату Української Церкви, що, своєю чергою, сприятиме ефективнішому її впливу на державобудування, національно-культурне та релігійно-духовне оновлення української нації. Ідея проголошення Патріархату УГКЦ має як своїх апологетів, так і відвертих опонентів. Суть проблеми полягає у здійсненні глибокої внутрішньої трансформації, спрямованої на віднайдення своєї ідентичності. Саме так трактує цю проблему ієрархія УГКЦ, офіційна думка якої стала основою цієї публікації.

Запропонована тема в українській історіографії досліджена недостатньо. Окремі аспекти проблеми піднімалися у працях М. Бендика; О. Волинець; М. Мартиновича; І. Музички. Однак найбільшу цінність для опрацювання цієї теми становлять праці ієрархії УГКЦ, зокрема: митрополита А Шептицького; патріарха Й. Сліпого; сучасного Глави УГКЦ патріарха Любомира кардинала Гузара.

Проблема єдності Христової Церкви в Україні знайшла своє логічне завершення в ідеї створення Патріархату в Києві. Це питання піднімалося протягом усієї християнської історії нашого народу. Воно знайшло своє відображення у діяльності Ярослава Мудрого, Йосифа-Венямина Рутського, Петра Могили, які в періоди церковного занепаду і роз’єднання здійснювали всі необхідні заходи, спрямовані на досягнення єдності Церкви. Важливість проголошення патріархату розуміли і керівники відродженої у 1917–1920 роках української держави. Першого патріарха Києво-Галицького та усієї України вони вбачали в особі митрополита Андрія Шептицького. У своїй розмові з Логином Цегельським Голова Директорії Володимир Винниченко вказував, що у керівництва молодій українській державі є серйозний план проголосити патріархат Української Церкви та скасувати московське православ’я. “А що Ви сказали би на те, якби ми вам забрали Шептицького до Києва на Митрополита всієї України?... Очевидно, що на уніатського, – зазначав Винниченко, – православ’я скасуємо. Це воно завело нас під царя восточного, православного, то воно проводило обмосковлення України. Православ’я завжди буде гравітувати до Москви. Ваша унія добра для відрізнення і від Польщі, і від Москви. Уніят із природи стає українцем. Скличемо Синод єпископів, архімандритів та представників мирян з України і порадимо їм прийняти унію, а Шептицького поставимо на чоло. Ще й порозуміємось з Римом, щоб його зробив патріархом України” [7, с. 139].

Однак наміри Директорії не були зреалізовані. Причиною цього стала втрата української державності.

Для нашого покоління значної ваги набувають, а часто можуть бути й нормативними, думки митрополита Андрія Шептицького про єдність Української Церкви та створення єдиного Київського Патріархату.

Для себе у цій майбутній Церкві митрополит Андрей не бажав жодних почесностей. Він, за прикладом митрополита Рутського, був готовий стати підлеглим Українському Патріархові, вибраному з-поміж православних, але за умови визнання цим Патріархом зверхності єпископа Риму. У своїх посланнях Митрополит стверджує, що східним православним ані на йоту не треба боятися того, що ставши католиками, тобто об'єднавшись з Католицькою Церквою, їм треба буде зрікатися якогось надбання, звичаю чи обряду православної Церкви. “Українська Церква, – пише митрополит, – нічого не втратила б із тих дібр чи вартостей, які з неї роблять для українців цінну, святу, національну пам'ятку минувшини, а зискала б пребагато дібр і сил, які впливають із зв'язків з усіма віруючими християнами всього світу” [14, с. 413].

Андрей Шептицький вважав, що греко-католики, які в обрядових молитвах називають себе православними, мають свідомість і певність, що не втратили жодної цінної пам'ятки минувшини зі святого передання Володимирового Хрещення. Струмись цього передання, пише митрополит: “... перейшов до нас через царгородських патріархів... та наших митрополитів... чистішою від тієї струї передання, що дійшла до наших братів над Дніпром через Нікона і Московський Синод” [14, с. 413–414].

Вперше ідея патріархату Української Церкви публічно прозвучала на Другому Ватиканському Соборі з уст патріарха Йосифа Сліпого 11 жовтня 1963 року. У своєму Слові до Отців Собору він висловив прохання-пропозицію – піднести Києво-Галицьку Митрополію і всієї Русі до гідності Патріархату. “Київські митрополити, – зазначав Йосиф Сліпий, – хоч не носили патріаршого титулу, управляли церквою наче патріархи, користуючись патріаршими правами по взору інших Східних Церков. Вони були свідомі, що Патріархат Церкви – це видимий знак зрілості і самобутності помісної Церкви та могутній чинник в церковному і народному житті” [5, с. 11].

Йосиф Сліпий був таємно висвячений в сан єпископа митрополитом Андреем Шептицьким 22 грудня 1939 року та, ставши наступником митрополита, очолив Українську Греко-Католицьку Церкву у найважчий період її історії. Як відомо, після псевдособору 1946 року УГКЦ змушена була перейти на нелегальне становище. В радянський період діяльність УГКЦ була зведена лише до задоволення релігійних потреб вірних в умовах підпілля. УГКЦ, вигнана насильницьким способом у катакомби, не загинула лише тому, що мала відданого пастиря в особі патріарха Йосифа Сліпого. Навіть тривале заслання не ізолювало його впливу на духовне життя України. Благородні наміри та вчинки патріарха на церковно-релігійному поприщі, що тісно перепліталися зі світськими справами, стали важливим внеском у розвал тоталітарної системи, водночас справляючи неабиякий позитивний вплив на розвиток Української Церкви.

Не маючи змоги жити і працювати в Україні, Йосиф Сліпий вибирає окрему форму оборони Церкви, яка знавала руйнівних впливів у двох аспектах: по-перше, заборона в УРСР та по-друге, загроза асиміляції в еміграції. Отже, головним завданням стає необхідність засвідчити існування УГКЦ перед світовим співтовариством, щоб з'явитись на світовій арені, збудити Ватикан з летаргічного сну передсоборового традиціоналізму, консерватизму та, навіть, песимізму. Переконалим свідченням такої оборони Церкви і народу були виступи Й. Сліпого на Другому Ватиканському Соборі, спрямовані на виборювання статусу Патріархату для Української Греко-Католицької Церкви. “Доводив я бл. Папі Павлові VI, – писав Йосиф Сліпий, – завершення тих Церков патріаршим вінцем було завжди овочем дозрілої християнської свідомості у Божому люді... в свідомості духівництва і пастирів, причому свідомість мирян... зіграла неабияку роллю. Бо тільки дозріла свідомість своїх власних церковних і національних скарбів, своїх культурних і історичних надбань і цінностей, своїх трудів і жертв, що входили в скарбницю цілої Вселенської Христової Церкви, створювали тверду основу для патріархату! Церква Києво-Галицької Митрополії... дала предостатньо доказів цієї свідомості впродовж цілої своєї історії. Чому ж не признати патріаршої гідності Києву, Колищі Християнства на цілому Європейському Сході?” [5, с. 12–13]. Діяльність Йосифа Сліпого у цьому руслі, як зазначає І. Музичка: принесла болячі для деякої операції, викликала грікі реакції між своїми і чужими, вона потрясла в першу чергу нами самими на чужині серед солодкого сну самовдоволення і себелюбства... вона потрясла і тих, що були відповідальні за діло нашої Церкви, вона вдарила і по противниках, які теж у великому задоволенні і певності вважали нашу Церкву мертвою в Україні і готовою до смерти в діаспорі” [12, с. 22].

Відмова папи Павла VI надати титул патріарха кардиналу Йосифу Сліпому мала доволі обережний характер і переважно акцентувала на існуючих у католицькому кодексі нормах для титулу патріарха. Однак відмова папи виходила швидше з тогочасних обставин і безпосередньо заторкувала питання відносин Ватикана з СРСР та Московським Патріархатом, який за жодних обставин не визнав би Патріархату Української Церкви. Отже, під тиском зовнішньополітичних чинників не була реалізована ідея українського патріархату. Римська курія, не беручи до уваги аргументи кардинала Йосифа Сліпого, завдала руйнівного удару Українській Церкві, поступившись у суто еклезіальних питаннях атеїстичній політичній системі, що

викликало серйозне невдоволення діяльністю Ватикана серед українських греко-католиків. Аналізуючи проблематику українського патріархату, вчені виділяють й інші можливі причини, зокрема, не афішовані претензії Ватикана розширити свій вплив на православні, зокрема і російські території, що виглядало не зовсім безнадійно з огляду на успіхи Католицької Церкви у місіонерській діяльності протягом ХХ століття. А надання УГКЦ статусу Патріархату віддаляло втілення цієї ідеї [9, с. 525].

Реалізація ідеї українського патріархату вимагає зміни моделі відносин, що передбачає не лише зобов'язання з боку східних католиків відкрити власну теологічну і духовну спадщину, але й зобов'язання з боку Римського престолу змінити стосунки між ним і Східними Католицькими Церквами так, щоб вони могли стати справді сприятливими екуменічними моделями для православних. Такі кроки засвідчили б добру волю до партнерського діалогу із Східними Церквами з боку Латинської Церкви, що означало б принципову відмову від будь-яких видів експансії і сприяло б створенню атмосфери взаємної довіри. Власне, мислення Йосифа Сліпого у цьому контексті містить унікальні інтуїції щодо різних рівнів, на яких може відбуватися співпраця. До них можна зарахувати: діалог всередині поділеної Церкви та систему принципів, на основі яких можна вести цей діалог [1, с. 48]. Щодо системи принципів, або критеріїв помісної Церкви, то вони, згідно з візією патріарха Йосифа, такі: власний обряд; власна мова; особливості богослов'я; літургія; літургійні звичаї; духовність-благочестя; власне церковне право [13, с. 273–278]. На рівні міжцерковних відносин кожна помісна Церква мала б визнати таку саму помісність за іншою як передумову для справжнього діалогу. Йосиф Сліпий вважає, що коли помісна, або сестринська модель замінить у Католицькій Церкві уніатську, або патерналістську, зникне підозра з боку православних. Відроджена довіра дасть змогу і православним Церквам перейти від автокефальної моделі відносин до помісної [1, с. 50].

Проблема патріархату УГКЦ у нинішньому українському контексті є надзвичайно дражливою. В очах української та світової спільноти вона сьогодні значною мірою дискредитована “парадом” українських патріархів, проголошених у період демократизації. Проте тут враховано далеко не всі аспекти проблеми. Так, проголошення українських патріархів УАПЦ та УПЦ КП свідчить не стільки про зростання церковних амбіцій, скільки про зростання у церковній свідомості християн Київської Традиції відчуття, що їхні Церкви готові до набуття патріаршої гідності. Ця думка прозвучала, зокрема, у слові патріарха УГКЦ Любомира (Гузара) під час літургії у Львові за участю папи Івана-Павла II: “Уже сьогодні, Святіший Отче, перед тобою в любові і покорі стоїть Церква, готова до здійснення нових завдань, які випливають з нашої богословної східної традиції й церковного управління, а також з почесного нашого обов'язку перед всією Вселенською Церквою” [2, с. 91].

Зволікання Ватикана з визнанням патріархату УГКЦ стало неначе “хмаринкою”, що набігла на безхмарне загалом галицьке небо під час візиту папи в Україну. Українці схильні вважати, що і Рим, і Царгород, і Москва надають пріоритет передусім політичним міркуванням, що, природно, викликає невдоволення. Здатність Москви організувати проект відстоювання “загальноправославних принципів”, залучити до його реалізації римо-католиків виокремлює Московську патріархію серед православних Церков. Москва чинить дедалі більший тиск на Константинопольського патріарха, а рішення Ватикана у справі патріархату УГКЦ у непрямий спосіб фаворизує МП.

Від початку 2003 року Ватикан почав приділяти особливу увагу справі патріархату УГКЦ. Розвиток інфраструктури Церкви в Україні, чітка позиція ієрархії та глави УГКЦ у справі патріархату змусила Ватикан розглянути це питання б лютого 2003 року на засіданні Папської Курії. Абсолютна більшість кардиналів висловились за надання УГКЦ статусу Патріархату. Проти висловився кардинал Каспер [3]. Підтримки своєї позиції він чекав від Патріарха Алексія II і отримав її під час свого візиту до Москви. Формат зустрічі, на якій розглядалось питання “уніатів” без їхньої присутності довів свою неефективність та не сприяв вирішенню суті проблеми. Як зазначає М. Мартинович: “Позиція Російської Православної Церкви витримана у традиційному для неї ключі. Уніатській Церкві якщо й дозволено існувати... то лише під лавкою історії, у своєрідному регіональному гетто. Намагання Московського патріархату повернути відносини з Ватиканом у давнє русло *ostpolitik*, а також гіпнотична залежність ватиканських пропозицій від ультимативної мови Московської патріархії вочевидь суперечать духові сучасної епохи [10]. Відродження “*ostpolitik*” за нових обставин має певні особливості. Якщо раніше суперечка тривала щодо самого існування УГКЦ, то сьогодні вона стосується перспективи розвитку УГКЦ в Україні. Позиції певної частини сановників, як у Ватикані, так і в Москві збігаються. Обидві сторони хотіли б бачити УГКЦ регіональною, обмеженою територією Західної України Церквою, яка обслуговує лише українців.

Варто зауважити, що питання про необхідність патріаршого статусу не одержало однозначної оцінки усередині самої УГКЦ. У богословських колах досі триває дискусія на тему: “Хто є Главою УГКЦ?”. Різні підходи до відповіді на це запитання свідчать не так про розбіжність поглядів богословів, як про

багатогранність дійсності, якої стосується ця дискусія. У середовищі духовенства є прихильники поміркованого “централістського” підходу до питання еклезіального батьківства. Так, священник, доктор богословія І. Музичка вважає Главою УГКЦ виключно єпископа Риму, як Главу Вселенської Церкви [11, с. 12–13]. Натомість священник, доктор теології М. Димид відстоює радикальнішу позицію, яка полягає у відмові від давнього патерналістського підходу і, при збереженні першинства Римського Архієрея, переході до прямого батьківства [4, с. 14–15]. Отже, єдиним Главою УГКЦ має бути Верховний Архієпископ або майбутній Патріарх. На нашу думку, у цьому питанні варто розробити збалансований підхід та здорову концепцію, що відповідала б реаліям сьогодення та була позбавлена ексклюзивістських тенденцій як з одного, так і з іншого боку.

Попри всі труднощі та неоднозначні оцінки, різноманітні перспективи щодо ідеї створення Патріархату УГКЦ, єпископат робить помітні кроки у цьому напрямку. Так, Синод Єпископів УГКЦ, що відбувся у Львові 1–5 липня 2001 року, затвердив 148 Канонів Партикулярного Права УГКЦ [8, с. 104–130], а у Зверненні Синоду Єпископів УГКЦ до вірних щодо результатів Третьої сесії Патріаршого Собору УГКЦ, що проходила у червні- липні 2003 року, безпосередньо сказано: “Учасники Собору одногосно заявили, що вважають проголошення Патріархату нашої Церкви доленосним кроком для дальшої її діяльності... що Патріархат є природним етапом у розвитку нашої Церкви та відповідає постановам Другого Ватиканського Собору. І одночасно звернулися до Святішого отця, щоб він своїм авторитетом затвердив це рішення” [6, с. 6]. Така позиція ієрархії УГКЦ викликає спротив серед проводу Східних некатолицьких Церков, які вбачають у створенні патріархату УГКЦ виключно сепаратистські тенденції. Не меншою мірою “сепаратним” мислиться і патріархат, запропонований українськими православними. Отже, зауважується часткова втрата українськими християнами того еклезіального почуття, яке існувало в них у минулому. Перед українським християнством сьогодні постало завдання вибрати один із двох можливих шляхів: перший – це шлях поодиноких патріархатів; другий – відродження об’єднаного духу, який був органічним для київської традиції. Якщо перший шлях можна трактувати як підготовчий етап, то вирішення проблеми другого шляху дає нам думка митрополита Андрея Шептицького, який вважав, що “об’єднана в майбутньому Київська Церква не була б у традиційному значенні цього слова ні католицькою, ні православною” [15, с. 32], адже той факт, що київське християнство сформувалося у лоні Візантії, не заперечує тогочасного визнання Риму як глави усього християнського світу.

Висновки. Об’єднана Київська Церква сьогодні є лише у візіях богословів, однак створення Патріархату УГКЦ стає справою нагального вирішення. Позитиви від успішного завершення побудови Церкви “свого права” є незаперечними, адже структурна форма і специфічне завершення цієї Церкви є надзвичайно важливі на Сході – для реалізації людини, суспільства та віднайдення та творення власної ідентичності, як Боголюдської, богословської, культурної, юридичної особи. Духовні і моральні позитиви факту проголошення Патріархату УГКЦ сприятимуть уніфікації всіх митрополій та апостольських екзархатів у всьму світі під проводом одного пастиря – Патріарха. Це, своєю чергою, приведе до закріплення одного судочинства й дисципліни всередині Церкви в діаспорі, до обрядової і мовної одноманітності у різних діацезіях і країнах, поєднає ієрархію з мирянами, поживить і зміцнить релігійне життя вірних УГКЦ та спричиниться до її розвитку. Все це, в остаточному результаті, служитиме людині, яка часто перебуває у зіпсутих та ворожих їй середовищах, в умовах історично, економічно і політично несприятливих, де тільки Церква “свого” права перебуває у стані, що дає їй право та обов’язок вказувати на кращі форми суспільного співжиття та інструменти його вдосконалення.

1. Бендик М. Помісність Української Греко-Католицької Церкви та її бачення патріархом Йосифом Слітим. – Львів, 1996. 2. Гузар Л. У пошуках гармонії / Історичний контекст, укладання Берестейської Унії та перше поунійне покоління. Матеріали перших “Берестейських читань”. – Львів, Івано-Франківськ, Київ, 1–6 жовтня 1994. – Львів, 1995. – С.1–5. 3. Дідула П. Ватикан, Москва та Патріархат УГКЦ // Львівська Газета. – 2004. – 3 березня. 4. Димид М. Від патерналізму до прямого батьківства // Патріархат. – 2003. – №4. – С. 14–15. 5. Заповіт Блаженнішого Патріарха Йосифа Сліпого. – Філадельфія, ПА: “Свята Софія” Релігійне Товариство Українських Католиків ЗСА, 1992. – 40 с. 6. Звернення Синоду Єпископів УГКЦ до вірних. 1 жовтня 2003 р. ЛАСВ 10 (2003). – С.9–10. 7. Из споминів Лонгина Цегельського про розмову з Головою Директорії Володимиром Винниченком про Київський Патріархат та можливості оголення його митр. Шептицьким /митрополит Андрей Шептицький: Життя і діяльність. Документи і матеріали 1899 – 1994. Т.1. Церква і церковна єдність. – Львів, 1995. – С. 138–140. 8 Канони Партикулярного Права УГКЦ. / Благовісник Блаженнішого Любомира Верховного Архієпископа УГКЦ Кардинала Гузара. – Львів, 2001. –

С. 104–130. 9. Католицизм / За ред.. П. Яроцького. – К, 2000. 10. Маринович М. Українська ідея і християнство. – К, 2003. 11. Музичка І. Від глави Церкви до глави сімейства // Патріархат. – 2003. – № 4. – С. 12–13. 12. Музичка І. Блаженніший Йосиф – оборонець Церкви і народу / Пам'яті Патріарха. Матеріали наукової конференції. – Львів, 1994. – С.18–24. 13. Сліпий Й. Звіт про католицьку Церкву в Україні / Твори Кардинала Йосифа, Верховного Архієпископа. – Рим 1958–1985. т.14. – С.273–278. 14. Шептицький Ф. Лист до православної української інтелігенції, 1942, березня 3, Львів / Митрополит Андрей Шептицький: Життя і діяльність. Документи і матеріали 1889–1994. Т.1. Церква і церковна єдність. – Львів, 1995. – С.413–414. 15. Шептицький А. У справі порозуміння. ЛАСВ 3–4. – С.29–32.

УДК 316.752:329.11

М. Гордієнко

Національний університет державної податкової служби України

КОНСЕРВАТИВНИЙ АЛГОРИТМ ТВОРЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ПОЛІТИЧНОЇ НАЦІЇ

© Гордієнко М., 2008

Розглянуто проблеми творення української політичної нації крізь призму консервативної парадигми, яка надає нового життя традиціям у сучасних умовах, спрямовує державу і владу на відродження національного організму. З'ясовано, що національна ідентифікація народу у сучасному світі стає необхідною передумовою стабільного розвитку суспільства. На основі здійсненого аналізу зроблено висновок про те, що консенсус нації, політична зрілість народу є основою для формування нової української ідентичності.

The problems of creation of Ukrainian political nation are considered through the prism of conservative paradigm which gives new life to traditions in modern terms, sends the state and power on the revival of national organism. It is found out, that national authentication of people in the modern world appears necessary pre-condition of stable development of society. On the basis of realizable analysis a conclusion is done that consensus of nation, political maturity of people is basis for forming of the new Ukrainian identity.

Для кожного покоління людей нація виступає як сакральна цінність, що уособлює політичні, культурні, моральні вартості. Система координат і соціальний алгоритм нації задаються у ході формування спільної території, мови, економічних, культурних і політичних зв'язків, необхідності подальшого розвитку творчих сил народу, збереження його самобутності. Новітнє українське державотворення здійснюється в умовах зденационалізованого населення, дефіциту професійної і демократичної влади. Безвідповідальний, корумпований і національно байдужий істеблішмент здійснює не розбудову української нації, а облаштування політичного простору під себе. У результаті основа нації – **державотворчий народ** з його культурою і традиціями залишається **на периферії** суспільного життя і наукових рефлексій. Цим зумовлюється **мета** нашої статті: дослідження націєтворчих процесів крізь призму **збереження духовно-світоглядних координат українського народу**, тобто у консервативному вимірі. Ідейна парадигма консерватизму прагне надати нового життя традиціям у сучасних умовах, спрямувати державні інституції на відродження національного організму. Панівна сьогодні глобалізація світу та ідеологія лібералізму, провідними цінностями яких є автономність індивіда і вторинність колективної екзистенції, роблять людину атомізованою, все менше пов'язаною з нацією. Такі тенденції руйнують автентичні традиції, культуру і перетворюють націю на конгломерат соціально розрізнених індивідів.

Ефективною протиположною цим деструктивним процесам є розбудова нації на засадах консервативної ідеології. Ще у добу буржуазних революцій основоположник консерватизму Е. Берк про національну спадкоємність говорив так: “Вибравши принцип спадкоємництва, ми надали нашому способу врядування